

Piotr Arak

Polityka INSIGHT
Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych
*Uniwersytet Warszawski*¹

Wskaźnik dekomodyfikacji w 1980 i 2010 r.

Streszczenie

Celem tego artykułu jest wstępne opisanie wskaźnika użytego przez Gøstę Esping-Andersena, który był wykorzystany do analizy trzech modeli państw opiekuńczych, czyli wskaźnika dekomodyfikacji, oraz pokazanie, jak zmieniła się klasyfikacja państw w ramach modeli społecznych opartych tylko na podstawie tego wskaźnika przez 30 lat. Esping-Andersen wsparł swoją teorię trzech modeli społecznych wskaźnikiem dekomodyfikacji, ale nie utożsamiał wyników wskaźnika bezpośrednio z przynależnością do danego modelu. Wskaźnik jest tylko narzędziem, a nie podstawą do budowania teorii. Autor wskaźnika uważał, że im wyższe, dłużej wypłacane i powszechniej dostępne są świadczenia z zabezpieczenia społecznego, tym wyższy jest poziom odtowarowienia mieszkańców danego kraju. W tekście zostały opisane jego ograniczenia empiryczne (bazy porównywalnych danych w dłuższym okresie), teoretyczne i metodyczne – sposób obliczania wskaźnika dekomodyfikacji przez odchylenie standardowe oraz także jego ewentualny kierunek uzupełnienia przez świadczenia polityki rodzinnej. Wynikiem tej analizy jest nowa klasyfikacja 18 państw pierwotnie zbadanych przez Esping-Andersena i opis tego, w jaki sposób część z nich zmieniła swoją pozycję tylko w ramach wartości wskaźnika. Zmianę klasyfikacji mogą potwierdzać reformy podjęte w części krajów na przestrzeni lat.

---

¹ Polityka INSIGHT, ul. Ślupecka 6, 02-309 Warszawa; adres elektroniczny autora: piotr.arak@gmail.com

Wskaźnik dekomodyfikacji w oryginalnym ujęciu – pomimo swojej prostoty – jest nadal użyteczny do analizy modeli polityki społecznej, ale można rozważyć jego modyfikację wraz ze zmianami sposobu definiowania dekomodyfikacji i istotnych z perspektywy *welfare state* usług społecznych.

Słowa kluczowe: wskaźnik, dekomodyfikacja, Esping-Andersen, model państwa opiekuńczego

Wprowadzenie

Gøsta Esping-Andersen wsparł teorię trzech modeli społecznych wskaźnikiem dekomodyfikacji. Wskaźnik ten pokazuje, jak państwo – dzięki świadczeniom społecznym – zmniejsza wpływ procesów rynkowych na sytuację mieszkańców danego kraju w trzech wymiarach: zdrowia, starości i utraty pracy. W literaturze przedmiotu można znaleźć niewiele prób ponownego obliczenia tego jednego z podstawowych wskaźników użytych przez G. Esping-Andersena w badaniach *welfare states*. Możliwe, że kilkunastoletnia ewolucja świadczeń społecznych sprawiła, że nie można już zoperacjonalizować dekomodyfikacji w taki sam sposób, jak uczynił to przywoływany autor na podstawie danych z 1980 r. To, że np. w niektórych krajach zlikwidowano lub też poddano gruntownym zmianom świadczenia społeczne, mogło wpłynąć na wartość wskaźnika. Możliwe jest również to, że należy poddać pewnym modyfikacjom samą miarę, tak aby dostosować ją do współczesnych realiów polityki społecznej. Obecnie panujący kryzys gospodarczy może także odgrywać istotną rolę w ewolucji myślenia polityków-reformatorów (Vis i in. 2011). Uzasadnione wydaje się więc pytanie, czy reformy ekonomiczne oraz społeczne ostatnich trzech dekad były w stanie zmienić politykę społeczną w 18 krajach rozwiniętych badanych przez Esping-Andersena. Zasadne jest także pytanie, czy zmieniły się one na tyle, by odczyty uzyskane za pomocą wskaźnika dekomodyfikacji były znacząco inne niż w poprzednich badaniach. Można się spodziewać, że dzisiejsza klasyfikacja tych samych państw według tego wskaźnika będzie inna, niż przyjmuje się w literaturze przedmiotu na podstawie badań Esping-Andersena. Analiza przedstawiona w niniejszym artykule nie dotyczy modeli *welfare state*, lecz jest zawężona do wskaźnika dekomodyfikacji, czyli do analizy ilościowej, która była tylko jednym z elementów wniosku autora „Trzech światów kapitalistycznego państwa dobrobytu”. Artykuł zawiera także próbę interpretacji wartości wskaźnika dekomodyfikacji w nowej rzeczywistości.

Państwo opiekuńcze

Państwo opiekuńcze, określane mianem państwa dobrobytu, państwa bezpieczeństwa socjalnego itd., jest koncepcją państwa i społeczeństwa, która powstała po II wojnie światowej pod wpływem koncepcji politycznych i ekonomicznych (głównie keynesizmu), jakie wyłoniły się w różnych państwach europejskich (Wielka Brytania, Niemcy, Szwecja, Francja etc.). Państwo opiekuńcze to państwo o demokratycznym systemie politycznym, gwaran-

tujące szeroki zakres praw socjalnych wszystkim obywatelom, poprzez oddziaływanie na mechanizmy i społeczne konsekwencje gospodarki zorganizowanej na zasadach wolnego rynku i na społeczne konsekwencje mechanizmów rynkowych (Rysz-Kowalczyk 2001). Polityce społecznej jako działalności praktycznej zawsze towarzyszą dociekania zmierzające do uporządkowania jej podstaw koncepcyjnych, do ukierunkowania dążeń różnych podmiotów wynikających z ich ocen i poglądów. Stąd między innymi potrzeba stworzenia modeli państw opiekuńczych.

Celem części badań nad *welfare state* jest testowanie hipotez statystycznych, które dotyczą zmian polityki społecznej (por. Sainsbury 1991; Scruggs 2007). Poza testowaniem hipotez należy powiedzieć również o komparatyście, która posiada charakter ewaluacyjny, skupiony na identyfikowaniu skutków reform i ich mniej lub bardziej całościowej ocenie (por. Clasen 2005). Najtrudniejsze w tym wypadku jest zagadnienie operacjonalizacji pojęcia *welfare state*. W wielu klasycznych, porównawczych badaniach ilościowych narzędziem analizy państwa opiekuńczego był wysiłek polityki społecznej mierzony udziałem wydatków socjalnych (lub społecznych) w PKB (por. Wilensky 1975; Adema, Ladaïque 2005; Castles 2008; Barr 2010; B. Pielniński 2010). Takie podejście było wielokrotnie krytykowane m.in. przez Esping-Andersena (Szarfenberg 2009b). Podkreślał on bowiem, że nie zawsze wyższe wydatki państwa na rzecz obywateli muszą świadczyć o rozwoju państwa opiekuńczego – może to świadczyć również o regresie takiego państwa spowodowanym m.in. brakiem odpowiedniej polityki fiskalnej. Autor ten postulował holistyczne podejście do tej kwestii (por. Danforth 2014), łączące ujęcie socjologiczne, interakcyjne i historyczne. Wskaźnik dekomodifikacji jest tylko jednym z elementów wnioskovania, który pomagał w interpretacji ustaleń o charakterze jakościowym (por. Szarfenberg 2009c).

Teoria Esping-Andersena, na podstawie której stworzył on trzy modele państwa opiekuńczego, nie była pierwszą koncepcją tego rodzaju. Wcześniej powstały m.in. typologie Richarda Titmussa (1974). Podziały państw opiekuńczych na różne modele na podstawie prac Titmussa i Esping-Andersena doczekały się licznych krytyk i uzupełnień, ponieważ ceną za zwięzłość modeli, jak oceniał sam Esping-Andersen (2010a), jest gubienie niuansów w przyporządkowaniu państw. Według niego (tamże, s. 95) modele są ze swej natury statyczne. Pozwalają one uporządkować obraz instytucji publicznych w danym momencie, ale nie radzą sobie z opisem pojawiających się nowych podziałów. Według niego każda typologia *welfare state* jest odzwierciedleniem konkretnej epoki, stanu wiedzy w większości przypadków z lat 70. i 80. Z tego powodu modele *welfare state* opisane w „Trzech światach...” (Esping-Andersen 2010b) spotkały się z wieloma zarzutami. W opinii krytyków teoria ta zawężała się do programów świadczeń pieniężnych i za bardzo skupiała się na powiązaniu między państwem a rynkiem (Esping-Andersen 2010a). Była zbyt skoncentrowana na komodifikacji, a więc jednowymiarowa, dotyczyła także tylko przeciętnego pracownika sektora produkcyjnego – najczęściej mężczyzny.

Stephan Leibfried (1992) w swojej pracy o różnych modelach pomocy społecznej w Europie wysunął argumenty, które przekonały autora teorii (por. Esping Andersen 2010a) do uznania, że Europa Południowa (Włochy, Hiszpania, Grecja) może być uważana za jeden z typów państwa socjalnego. Osobny model śródziemnomorski (Księżopolski

1999) w niektórych przyjętych rozwiązaniach przypomina system ubezpieczeń społecznych modelu kontynentalnego, lecz w wielu innych kwestiach modele te różnią się w istotny sposób. Państwa należące do tego modelu obejmują wydatną opieką osoby starsze, wypłacając wysokie świadczenia emerytalne, mają natomiast słabo rozwiniętą politykę rodzinną i system świadczeń z tytułu bezrobocia. W państwach tych istnieje wiele systemów pracowniczych ubezpieczeń społecznych (i ochrony pracownika), które są mocno zróżnicowane – niektóre grupy mają zapewnioną bardzo szeroką ochronę, jak na przykład pracownicy sektora publicznego, natomiast liczne pozostałe grupy nie mają zapewnionej wystarczającej ochrony (Jornes 2005). Dodatkowo – zdaniem Franka Castlesa (1996) – można także mówić o osobnym modelu *welfare state* na antypodach, który obejmowałby Nową Zelandię i Australię. Bartosz Pielniński (2006) pisał również o problemach z klasyfikacją państw Azji Wschodniej. Sam Esping-Andersen (2010a) uważa, że państwa postsocjalistyczne należą do osobnego modelu polityki społecznej.

Ryszard Szarfenberg (2009a, s. 1) zauważa, że wraz z rozwojem porównawczych baz danych tworzonych przez Unię Europejską czy OECD, a także przez indywidualnych naukowców lub ich zespoły (np. Lyle Scruggs i jego baza danych użyta do analizy w niniejszym artykule), wzrosły możliwości międzynarodowej komparatystryki ilościowej, które dodatkowo wzmocnił rozwój i zastosowanie metod analizy statystycznej w badaniach nad *welfare state*. Obecnie istnieją więc znacznie większe możliwości analizy niż wtedy, kiedy autor *Trzech światów...* dokonywał swoich obliczeń i formułował wnioski.

Budowa wskaźnika dekomodyfikacji

Esping-Andersen bazował na dwóch podstawowych kryteriach podziału modeli polityki społecznej. Pierwszy, porusza kwestię stopnia dekomodyfikacji dostępu obywateli do świadczeń i usług, a więc jak bardzo dostęp ten ma charakter bezwarunkowy, a w jakiej mierze jest uwarunkowany uprzednim opłacaniem składek, świadczeniem pracy, czy też sytuacją materialną obywatela. Drugim kryterium jest stopień stratyfikacji, który mierzy na ile świadczenia oraz usługi mają wpływ na zachowanie lub też zmianę istniejących podziałów społecznych. W przypadku dekomodyfikacji Esping-Andersen stworzył autorski syntetyczny wskaźnik². Należy, jednak zaznaczyć, że autor uważał, że nie jest możliwe interpretowanie wskaźnika dekomodyfikacji bez wcześniejszego zbadania ewolucji zasad, procesów oraz mechanizmów społecznych (demokratyzacji i kultury) na podstawie których dekomodyfikacja uformowała się w badanych krajach (Esping-Andersen 2010b, s. 51). Podobnego zdania był także Georges Menahem (2007), który pisał o wykorzystaniu triangulacji do tworzenia modeli *welfare state*.

Porównawcze podejście do badania modeli państwa opiekuńczego jest oczywiście trudne, ponieważ wymaga wskazania epistemologicznego podziału na porównania jakościowe (intensywne) oraz ilościowe (ekstensywne). Porównania jakościowe opierają się

---

² Co jest zgodne z funkcją aksjologiczną polityki społecznej i tego, że jest ona podporządkowana różnicom światopoglądowym (Bednarski, Szatur-Jaworska 1999).

na ograniczonej liczbie przypadków oraz ich logicznej analizie. Tego rodzaju porównanie wywodzi się z tradycji socjologii Maxa Webera. W badaniach makro procesów społecznych należą do metod dominujących. Metody jakościowe charakteryzują się holistycznym ujęciem poszukującym złożonych uwarunkowań. Formułowane wyjaśnienia uwzględniają oczywiście unikalność przypadków, tym samym muszą obejmować także nieregularności i jest to niezbędny zabieg w celu zaprezentowania rzetelnych wyników. Takie podejście sprzyja formułowaniu nowych propozycji teoretycznych, które jednak mogą nie być wystarczająco zniuansowane. Porównania ekstensywne są ukierunkowane na zmienne, które można wyrazić w postaci ilościowej. Różnorodność historyczna w metodach ekstensywnych jest ujmowana w kategoriach ogólnych, czyli zredukowanych do kilku skwantyfikowanych zmiennych. Strategia ta wywodzi się bezpośrednio z socjologii Durkheima. Według Charlesa Ragina (1989) obie metody – jakościowa i ilościowa – są wzajemnie komplementarne i mogą być używane łącznie do przeprowadzania analiz szczególnie dotyczącej międzynarodowej komparatystyki społecznej (por. Ragin 1981).

Sam Esping-Andersen (2010b) używał metody jakościowej analizy porównawczej, której zastosowanie umożliwiło mu opisanie konstrukcji trzech modeli państwa opiekuńczego. Model w znaczeniu pewnego konstruktu logicznego używany jest w nauce, jak wiadomo, w dwojaki sposób: jako narzędzie klasyfikacji zjawisk rzeczywistych w celu odwzorowania (rekonstrukcji) analizowanych zjawisk; jako odzwierciedlenie wyobrażeń o rzeczywistości przyszłej, do jakiej się dąży, którego celem jest projektowanie (konstrukcja) przyszłych rozwiązań. Koncepcje teoretyczne odnoszące się do polityki społecznej zawierają w tym wypadku oba te aspekty. Esping-Andersen stosuje zarówno kryteria ilościowe (wskaźnik dekomodifikacji), jak i kryteria jakościowe: charakter dostępu do świadczeń i usług, selektywność lub powszechność ochrony socjalnej, poziom świadczeń i usług, zakres i cele polityki rynku pracy, sposoby finansowania programów socjalnych. Uwzględnia także historyczne, kulturowe i polityczne uwarunkowania powstawania każdego z modeli. Rozróżnia on w swojej pracy z 1990 r., trzy typy państwa dobrobytu: model liberalny (np. USA), model konserwatywny (np. Niemcy) oraz model socjaldemokratyczny (np. Szwecja).

W badaniach nad państwem opiekuńczym wiele uwagi poświęca się pojęciu odtowarowienia (*de-commodification*). Wprowadzone przez Karla Polanyiego (1944) i rozwinięte przez Clausa Offe (1984), miało ono oznaczać stopień, w jakim państwo opiekuńcze osłabia logikę działania rynku przyznając uprawnienia niezależnie od uczestnictwa w nim. Jest to jeden ze sposobów konkretyzacji koncepcji obywatelskich praw społecznych opisanych przez Alfreda Marshalla (Esping-Andersen 2010b). Pojęcie dekomodifikacji z definicji zakłada, że jednostki lub uzyskane przez nie świadczenia społeczne uległy utowarowieniu. Mając na uwadze to, że praca jest podstawowym towarem, jaki ma do dyspozycji człowiek, odtowarowienie odnosi się do działań i starań (głównie państwa), które redukuje uzależnienie jakości życia danej osoby tylko od rynku i wykonywania pracy zarobkowej.

W ujęciu wskaźnikowym, dekomodifikacja (*indicatum*) oznacza takie przekształcenie dóbr i usług świadczonych w ramach uprawnień socjalnych, że tracą one swoją wartość rynkową, natomiast wskaźnik dekomodifikacji jest narzędziem pomiaru tego zjawiska (*indicator*). Dekomodifikacja statusu/pozycji społecznej, oznacza zmianę statusu obywa-

tela, przez oferowanie świadczeń społecznych przez państwo. Zmienia się status społeczny danej jednostki, ponieważ ma ona dostęp do dóbr/usług, na które nie byłoby jej stać, gdyby nie wprowadzono świadczeń społecznych w ramach państwa opiekuńczego (Esping-Andersen 2010b). Na podstawie odczytów wskaźnika możemy powiedzieć, że im wyższe, dłużej wypłacane i powszechnie dostępne świadczenia z zabezpieczenia społecznego, tym wyższy poziom dekomodyfikacji. Sama dekomodyfikacja może być natomiast różnie konceptualizowana, ponieważ nie każdy pracujący podlega utowarowieniu. Praca wypełnia bowiem funkcję zaspokajania różnorodnych potrzeb i niekoniecznie musi być destymulantą dla rozwoju ludzi, czego przykładem może być aktywizacja przez działanie podmiotów ekonomii społecznej (Orczyk 2012).

Do zmierzenia poziomu dekomodyfikacji autor „Trzech światów...” użył następujących parametrów: zakresu populacji objętego świadczeniami, długość ich wypłacania, poziom zastępowania przez nie zarobków dla osób bezrobotnych, chorych i starszych. Można na podstawie tych danych opisać hojność danego *welfare state*, czyli *welfare generosity* (Scruggs 2007). Jednym z najważniejszych wskaźników hojności jest stopa zastąpienia, czyli w jakim stopniu zasiłki rekompensują utracone dochody z pracy. W polityce społecznej chodzi najczęściej o tymczasowe zastąpienie dochodu z pracy w razie wystąpienia ryzyk społecznych (m.in. bezrobocia, choroby, starości), co zostało uchwycone w wymiarach wskaźnika dekomodyfikacji.

Trzeba pamiętać, że dekomodyfikacja pełni u Esping-Andersena funkcję triangulacyjną i jest korelowana z badaniami jakościowymi po to, by w wymiarze ilościowym pokazać to, co wcześniej wynikało z obserwacji czynników historycznych (Amenta, Collier 1986). George Menahem (autor *decomodified security ratio*) dodatkowo zwrócił uwagę (Menahem 2007), że wskaźnik dekomodyfikacji, jako narzędzie prostej analizy statystycznej, był jego zdaniem pomyślany przede wszystkim jako część teoretycznej analizy i służy do wyraźnego rozróżnienia między trzema grupami państw. Wskaźnik udowodnił, że typologia jest poprawna.

Część analizy trzech modeli państwa opiekuńczego polegała na połączeniu trzech odrębnych indeksów (emerytur, bezrobocia i chorób) w jeden syntetyczny³. Dla każdego z nich został przeprowadzony identyczny proces oceny i wartościowania. Dla przykładu, indeks emerytur został stworzony na podstawie wartości czterech wskaźników: (1) minimalnej emerytury dla robotnika zarabiającego przeciętną pensję (wyrażonej jako stopa zastąpienia przeciętnego wynagrodzenia robotnika przez minimalne świadczenie emerytalne w danym roku); (2) średniej wysokości świadczenia emerytalnego dla zwykłego pracownika (wyrażonego jako stopa zastąpienia średniego wynagrodzenia przeciętnego

³ Wskaźnik dekomodyfikacji opiera się na kilku kluczowych cechach trzech głównych programów ubezpieczeń społecznych: emeryturach, zasiłkach dla bezrobotnych i zasiłkach chorobowych. Wiele danych, które posłużyły do stworzenia wskaźnika dekomodyfikacji pochodziło z większego Projektu Obywatelskości Społecznej (*Social Citizenship Project*) realizowanego przez naukowców z Swedish Centre for Social Research (SOFI) w Sztokholmie (Scruggs, Allan 2006). Projekt ten rozpoczął się w 1980 r., a w jego ramach m.in. zbierano dane w odstępach pięcioletnich (aż do lat 30.) dla tych samych trzech programów ubezpieczeń społecznych. Dane te jednak nie są upublicznione.

pracownika przez świadczenie emerytalne); (3) okresu wymaganego do uzyskania świadczenia emerytalnego; (4) udziału pracownika w finansowaniu świadczenia emerytalnego.

Każdemu z badanych krajów została nadana wartość punktowa – jeden za niski poziom dekomodyfikacji, dwa za średni albo trzy za wysoki poziom dekomodyfikacji na podstawie tych czterech wskaźników. Esping-Andersen zaklasyfikował kraje do tych trzech rozdzielnych grup i przypisał im poziom dekomodyfikacji na podstawie odchylenia standardowego od średniej. Na sam koniec wyniki tych obliczeń zostały dodane i zwężone odsetkiem właściwej populacji objętej świadczeniami emerytalnymi – np. udział osób w wieku emerytalnym, które otrzymują emerytury. W przypadku indeksu chorobowego i bezrobocia procedura konstruowania indeksu jest niemal identyczna – brana pod uwagę jest tylko stopa zastąpienia świadczeń, pomijany jest udział samodzielnego finansowania i dodany jest czas oczekiwania na świadczenia.

W przypadku analizy polityki społecznej tylko na podstawie wskaźnika dekomodyfikacji Esping-Andersena kluczowe jest zrozumienie, że koncentrował się na tym, jak łatwo i w jakim stopniu świadczenia wypłacane w przypadku wystąpienia jednego z ryzyk społecznych zastępują dochód z pracy, a nie na ogólnej jakości systemu polityki społecznej. Na przykład, w 1980 r. Niemcy uzyskały słaby wynik w kategorii systemu emerytalnego, choć był to jeden z lepiej rozwiniętych systemów zabezpieczenia społecznego w ówczesnym świecie. Miara Esping-Andersena pomija np. renty, które są ważnym uzupełnieniem świadczeń emerytalnych i chorobowych z powodu długotrwałej utraty zdrowia.

Tabela 1. Wskaźnik dekomodyfikacji w 1980 r. wg G. Esping-Andersena

Lp.	Kraj	Indeks bezrobocia	Indeks chorobowy	Indeks emerytalny	Indeks dekomodyfikacji	Model <i>welfare state</i>
1	Szwecja	7,1	15	17	39,1	S
2	Norwegia	9,4	14	14,9	38,3	S
3	Belgia	8,6	8,8	15	32,4	S
4	Holandia	11,1	10,5	10,8	32,4	S
5	Dania	8,1	15	15	32,4	S
6	Austria	6,7	12,5	11,9	31,1	S
7	Szwajcaria	8,8	12	9	29,8	K
8	Finlandia	5,2	10	14	29,2	K
9	Niemcy	7,9	11,3	8,5	27,7	K
10	Francja	6,3	9,2	12	27,5	K
11	Japonia	5	6,8	10,5	27,3	K
12	Włochy	5,1	9,4	9,6	24,1	K

Tabela 1. cd.

Lp.	Kraj	Indeks bezrobocia	Indeks chorobowy	Indeks emerytalny	Indeks dekomodyfikacji	Model <i>welfare state</i>
13	Wielka Brytania	7,2	7,7	8,5	23,4	L
14	Irlandia	8,3	8,3	6,7	23,3	L
15	Kanada	8	6,3	7,7	22	L
16	Nowa Zelandia	4	4	9,1	17,1	L
17	Stany Zjednoczone	7,2	0	7	13,8	L
18	Australia	4	4	5	13	L
Średnia		7,1	9,2	10,7	27,2	
Odchylenie standardowe		1,9	4	3,4	7,7	

Im wyższa wartość wskaźnika, tym większy poziom dekomodyfikacji. Jeżeli jakiś program nie istnieje, otrzymuje wartość 0.

Objaśnienie oznaczeń modelu *welfare state*: S – socjaldemokratyczny; K – konserwatywny; L – liberalny.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Esping-Andersen (1990).

Jak widzimy, trzy wymiary indeksu dekomodyfikacji różnią się pod względem poziomu odtowarowienia. Największe znaczenie w 1980 r. odgrywały emerytury – to one najbardziej dekomodyfikowały we wszystkich badanych krajach, najmniejsza średnia dekomodyfikowania była w przypadku świadczeń dla bezrobotnych. Analizowane kraje najbardziej różniły się ze względu na świadczenia chorobowe, ponieważ odchylenie standardowe było największe w przypadku tego wskaźnika częściowego. Między najbardziej rozwiniętymi krajami wybranymi przez Esping-Andersena istnieje zauważalna wariancja, jeżeli chodzi o wartości wskaźników częściowych dla każdego z krajów. Nie zawsze wszystkie elementy *welfare state* są równo rozwinięte lub też ograniczone w przypadku jednego państwa.

Na podstawie wyników widocznych w tabeli 1. hipoteza duńskiego naukowca potwierdzona jest w empirycznej analizie, ponieważ można rozróżnić grupy państw ze względu na różne poziomy dekomodyfikacji. Państwa anglosaskie z silną tradycją liberalną znajdują się na dole rankingu opartego na wskaźniku, natomiast kraje skandynawskie, które mają tradycje socjaldemokratyczne znajdują się na jej górze. Po środku uplasowały się państwa o modelu konserwatywnym (korporacjonistycznym). Esping-Andersen brał również pod uwagę ewolucję kapitalizmu, potrzebę mobilizacji klasowej w strategii socjaldemokracji i jej solidaryzm społeczny, purytańsko-kapitalistyczne stygmatyzowanie ubogich w modelu liberalnym, oraz konserwatywno-chrześcijańskie budowanie wspólnoty oparte

na niechęci do szybkiego postępu. W opinii autora były to mechanizmy społeczne twórczo włączające się w to, jaki ostatecznie kształt przybrało *welfare state* i jaki poziom dekomodifikacji panuje w danym państwie.

Krytyki typologii G. Esping-Andersena

Podejście, które prezentował w 1990 r. Esping-Andersen, jest oparte częściowo na wybranych danych ilościowych i ich dalszej analizie statystycznej przy ich użyciu. Ale jego uzupełnieniem są, jak już wspomniano, jakościowe badania autora i wnioski z nich płynące. Jednak większość krytyk odnosi się do wąskiego rozumienia dekomodifikacji i narzędzi statystycznych użytych przez autora, pomijając analizę jakościową. Niemniej warto przyrzeć się, jakie zarzuty postawiono Esping-Andersenowi w związku ze wskaźnikiem dekomodifikacji, który był kluczowy dla jego opracowania.

Martin Powell i Armando Barrientos (2011) wskazują, że sama teoria Esping-Andersena może być poddana krytyce, ponieważ skupił się on na stworzeniu modeli *welfare state*, a część państw zaklasyfikowanych nie pasuje do przyporządkowanej im kategorii (np. Włochy do tego samego modelu co Niemcy, czyli konserwatywnego). Podkreślają ponadto, że trzy modele społeczne pojawiają w pracach wielu różnych badaczy, którzy dochodzili do nich w różnoraki sposób, rzadko kierując się analizą ilościową. Fundamentalny charakter ma więc według nich pytanie, czy kategorie proponowane przez różnych autorów są porównywalne, skoro zastosowano różne metody wnioskowania.

Lyle Scruggs i James Allan poddali krytyce podejście empiryczne Esping-Andersena (Scruggs, Allan 2006). W 2006 r. obliczyli wskaźnik dekomodifikacji, przyjmując te same założenia co Esping-Andersen. Ich analiza wykazała, że wskaźnik dekomodifikacji nie jest silnym kryterium klasyfikacji modeli społecznych. W jego miejsce zaproponowali wskaźnik hojności, gdyż uważają, że wskaźnik Esping-Andersena nie zapewnia dokładnego pomiaru rzeczywistej zmienności dekomodifikacji w ujęciu krajowym. Uzyskane przez tych autorów wyniki obliczeń sugerują zupełnie inne porządkowanie i grupowanie krajów w prawie połowie przypadków. Scruggs i Allan sugerują także istnienie niewielu empirycznych dowodów spójności modeli na poziomie kraju. Na przykład, wysoki wynik w przypadku świadczeń z powodu bezrobocia nie jest skorelowany z wysokimi wynikami w ubezpieczeniu chorobowym i emerytalnym. Według nich oznacza to, że nie ma współbieżności we wszystkich programach ubezpieczeń społecznych w badanych krajach, a jest to jedno z założeń, na których opiera się operacjonalizacja pojęcia dekomodifikacji (wyjątkami są trzy kraje skandynawskie i Holandia). W swojej późniejszej pracy autorzy ci zreplikowali analizę stratyfikacji społecznej⁴, co zmusiło ich do przewartościowania

⁴ Przeliczając część empiryczną jego badania, czyli wskaźnik dekomodifikacji oraz zbiór danych o stratyfikacji społecznej z 1980 i 2000 r., które pozwalają jakościowo przypisać poszczególne kraje do trzech modeli polityki społecznej. W „Trzech światach...” opisane są trzy wskaźniki ilościowe stratyfikacji społecznej i kilka zmiennych jakościowych, które dotyczą makrospołecznych uwarunkowań danego modelu państwa opiekuńczego. Dwie z tych zmiennych dotyczą konserwatywnego modelu stratyfikacji społecznej, zakładającego utrzymanie obecnych różnic w statusie oraz uprzy-

w podejściu do trzech modeli na podstawie obliczonego przez Esping-Andersena wskaźnika dekomodyfikacji. Wskazywali na potencjalne błędy, do jakich mogło dojść przy formułowaniu teorii, ponieważ na podstawie analizy opartej na tym wnioskowaniu (głównie ze względu na dane użyte do zasilenia wskaźnika syntetycznego) trudno utrzymać argument istnienia typów idealnych (modeli). Wszystko to powoduje, że, zdaniem Scruggsa i Allana, powstają de facto różne typologie i (tylko empiryczne) taksonomie zależne od dostępnych danych i daty (rocznej) dokonywanych obliczeń. Bernhard Ebbinghaus (2012) zwraca ponadto uwagę, że trudno jest przy pomocy wskaźnika dekomodyfikacji porównywać różne okresy, ponieważ wartość, jaką uzyskuje w rankingu dany kraj, zależy od średniej dla całego zbioru. Ten argument zresztą potwierdza w swojej późniejszej pracy autor „Trzech Światów...” (Esping-Andersen 2010a). Sam B. Ebbinghaus opowiada się za analizą jakościową modeli *welfare state*.

Clare Bambra (2006) poddaje krytyce metodykę Esping-Andersena i przy okazji wykonuje obliczenia wartości wskaźnika dekomodyfikacji dla lat 1998–1999. Krytykuje arbitralność w wyborze punktów odcięcia dla poszczególnych kategorii modelu i użycie analizy regresji. Od kiedy powstał pierwszy tekst Esping-Andersena, do opisu modeli państw opiekuńczych użyto wielu bardziej skomplikowanych metod statystycznych, m.in. korzystano z: analizy klastrowej, analizy czynnikowej (w tym analizy głównych składowych), analizy regresji, a także metody zbiorów rozmytych Charlesa C. Ragina (Hudson, Kühner 2012; Powell, Barrientos 2011).

Przed wszystkim trzeba nadmienić, że wskaźniki wybrane przez Esping-Andersena (czas otrzymywania świadczenia, jak długo trzeba na nie czekać oraz jak długo trzeba pracować, by być do niego uprawnionym) są bardzo arbitralne. Mając na uwadze literaturę przedmiotu i wiele badań komparatystycznych (Scruggs, Allan 2006; Scruggs, Allan 2008) analizę modeli polityki społecznej warto poszerzyć, wychodząc poza pierwotną listę 18 państw, zwłaszcza że liczne klasyfikacje wykazały, iż istnieją co najmniej cztery modele państw dobrobytu (Szarfenberg 2009a).

Warto dodać, że wykorzystywanie odchylenia standardowego to dosyć duże uproszczenie metodyczne i samo przypisywanie do różnych modeli społecznych na tej podstawie jest zależne od wyboru liczby klas na samym początku analizy.

Na koniec warto dodać, że M. Powell i A. Barrientos (2011) krytykują Esping-Andersena za zbytne koncentrowanie się na debatach obecnych w skandynawskim środowisku naukowym, za ignorowanie rozwoju feminizmu i poprawy sytuacji kobiet, użycie katego-

---

wilejowaną pozycję państwa w państwach o konserwatywnym modelu społecznym, tj. segmentacja systemów zabezpieczenia społecznego (korporatyzm) i udział w PKB wydatków publicznych na pensje dla pracowników administracyjnych. Trzy czynniki dotyczą liberalnego podejścia do zapewnienia usług społecznych: świadczeń pomocy społecznej, istnienia prywatnego systemu emerytalnego (jak duży udział ma w świadczeniach emerytalnych) oraz prywatnych nakładów na zdrowie (jaką część wszystkich wydatków stanowią). Dwa czynniki dotyczą stratyfikacji społecznej w modelu socjaldemokratycznym: uniwersalizm (jak wiele osób ma prawo do świadczeń chorobowych, dla bezrobotnych oraz emerytalnych) i różnice w wysokości świadczeń (jaka jest różnica między najwyższym możliwym i najniższym świadczeniem chorobowym, zdrowotnym i emerytalnym).

rii modeli niepasujących do postmodernistycznego systemu – zarówno politycznego, jak i gospodarczego, za niezwrócenie uwagi na realne różnice polityczne wpływające na konstrukcje *welfare state* i przede wszystkim na różnice między większościami i mniejszościami systemami wyborczymi. Do dużej części zarzutów Esping-Andersen odniósł się w swojej późniejszej publikacji „Społeczne podstawy gospodarki postindustrialnej” (2010a).

Wskaźnik dekomodifikacji po latach

C. Bambra (2006), używając tej samej metody co Esping-Andersen, porównała jego oryginalne wyniki z własnymi obliczeniami z lat 1998–1999 i zauważyła średni spadek poziomu dekomodifikacji z 27,2 pkt w 1980 r. do 25,7 pkt w 1998–1999 oraz zmiany na liście państw klasyfikujących się do poszczególnych modeli. Ostatnim państwem w tym rankingu jest Nowa Zelandia, a pierwsza nadal Szwecja. Trzeba pamiętać, że dane te odnoszą się do jeszcze niezreformowanego systemu emerytalnego w Szwecji, który został później częściowo sprywatyzowany. Jeżeli chodzi o sam rozkład, to jest on bardzo podobny do tego, jaki można było zaobserwować w oryginalnym badaniu z 1980 r. (tabela 1). Kraje przypisywane są do modelu tylko i wyłącznie poprzez podzielenie sumy 18 krajów na trzy równe grupy (tabela 2).

Tabela 2. Wskaźnik dekomodifikacji w latach 1998–1999 na podstawie obliczeń C. Bambrzy⁵

Lp.	Kraj	Indeks bezrobocia	Indeks chorobowy	Indeks emerytalny	Indeks dekomodifikacji	Model <i>welfare state</i>
1	Szwecja	10,4	10,4	13,9	34,7	S
2	Finlandia	9,1	9,1	16,4	34,6	S
3	Norwegia	10,3	10,3	13,4	34,0	S
4	Belgia	10,0	7,6	14,3	31,9	S
5	Francja	8,5	7,7	15,3	31,5	S
6	Austria	7,1	8,9	15,1	31,1	S
7	Szwajcaria	-	-	9,9	29,7	K
8	Dania	9,1	10,8	9,1	29,0	K
9	Holandia	9,1	8,4	10,5	28,0	K
10	Kanada	8,1	-	10,5	27,9	K
11	Niemcy	9,2	10,9	7,6	27,7	K
12	Włochy	6,2	10,7	10,7	27,6	K

⁵ Dla części wskaźników autorka nie miała wszystkich zmiennych i dokonała obliczeń na podstawie dostępnych średnich dla danego indeksu.

Tabela 2. cd.

Lp.	Kraj	Indeks bezrobocia	Indeks chorobowy	Indeks emerytalny	Indeks dekomodifikacji	Model <i>welfare state</i>
13	Irlandia	6,6	5,7	9,8	22,1	L
14	Japonia	7,6	-	4,6	18,3	L
15	Wielka Brytania	4,6	5,4	5,4	15,4	L
16	Stany Zjednoczone	7,0	-	7,0	14,0	L
17	Australia	-	2,5	6,5	13,5	L
18	Nowa Zelandia	2,5	2,5	6,5	11,5	L
Średnia		10,4	7,9	7,4	25,7	
Odchylenie standardowe		3,7	2,2	3,5	7,6	

Objaśnienie oznaczeń modelu *welfare state*: S – socjaldemokratyczny; K – konserwatywny; L – liberalny.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Bambra (2006).

Widać, że po blisko 20 latach od pierwszego pomiaru najistotniejszym czynnikiem dekomodyfikującym zostały zasiłki dla bezrobotnych, a nie emerytury. Wśród świadczeń dla bezrobotnych występowało także największe zróżnicowanie, ponieważ odchylenie standardowe było największe. Oprócz tego rozkład parametrów wydaje się podobny, także kolejność państw nie odbiega znacznie od tej z 1980 r.

Czy nastąpiły zmiany w kolejnych 10 latach? Na to pytanie odpowiadają obliczenia, jakie wykonałem dla 2010 r. (tabela 3). Na przykład, w 1999 r. Nowa Zelandia była państwem o skrajnie liberalnym modelu *welfare state*. Jednak przez ponad 10 lat wiele się zmieniło. W kraju tym wprowadzono liczne zmiany instytucjonalne, które mogą tłumaczyć duży skok kraju w rankingu (por. O'Brien 2007). Należy też pamiętać, że Nowa Zelandia ma repartycyjny system emerytalny ze stosunkowo wysoką stopą zastąpienia (emerytura państwowa zależna jedynie od stażu 35 lat pracy wynosi 30 proc. ostatniego wynagrodzenia), nie stawia także zbyt wielu wymagań, by uzyskać prawo do świadczeń społecznych⁶.

⁶ Wartość składowych użytych do obliczenia wskaźnika była porównywana z obecnymi świadczeniami opisanymi na stronach krajowych ministerstw. Baza danych L.A. Scruggsa nie zawiera informacji, które różnią się od informacji podawanych przez oficjalne organy państwa.

Tabela 3. Wskaźnik dekomodyfikacji w 2010 r.

Lp.	Kraj	Indeks bezrobocia	Indeks chorobowy	Indeks emerytalny	Indeks dekomodyfikacji	Model <i>welfare state</i>
1	Belgia	9,5	10,0	10,2	29,7	S
2	Norwegia	9,2	8,0	10,3	27,5	S
3	Nowa Zelandia	8,0	9,0	9,0	26,0	S
4	Irlandia	8,2	7,1	10,4	25,7	S
5	Holandia	7,7	8,7	8,9	25,3	S
6	Szwecja	4,8	12,2	7,0	24,0	S
7	Dania	6,4	9,0	8,2	23,6	K
8	Francja	7,0	8,0	8,0	23,0	K
9	Austria	6,9	6,7	9,0	22,6	K
10	Szwajcaria	8,8	8,0	5,0	21,8	K
11	Finlandia	5,2	7,0	9,0	21,2	K
12	Niemcy	6,8	8,3	6,0	21,1	K
13	Japonia	3,2	4,2	13,3	20,7	L
14	Australia	8,0	6,0	6,5	20,5	L
15	Wielka Brytania	5,9	6,7	7,6	20,2	L
16	Włochy	7,0	5,5	7,7	20,2	L
17	Kanada	4,9	3,9	7,9	16,7	L
18	Stany Zjednoczone	6,8	-	6,7	13,5	L
Średnia						
		6,9	7,1	8,4	22,4	
Odchylenie standardowe						
		1,7	2,7	1,9	3,8	

Objaśnienie oznaczeń modelu *welfare state*: S – socjaldemokratyczny; K – konserwatywny; L – liberalny.

Źródło: obliczenia własne na podstawie bazy danych L.A. Scruggsa – *Comparative Welfare Entitlements Dataset 2*.

Główna zmiana, jaką możemy obserwować w stosunku do okresu przed światowym kryzysem ekonomicznym (tabela 2) to przede wszystkim mniejsze o 5 pkt. wyniki kraju o największej wartości wskaźnika. Emerytury znowu – podobnie jak w latach 80. – są najważniejszym dekomodyfikatorem. Dzisiaj to Belgia wydaje się mieć najbardziej rozwinięte

welfare state w kategorii dekomodifikacji, podobnie Irlandia, Holandia i Norwegia. Szwecja – kiedyś lider – obecnie zajmuje 6. lokatę. Na dole stawki nie ma zaskoczeń, ponieważ podobnie jak przed laty znajdują się tam USA, Kanada i Wielka Brytania. Do tej grupy dołączyły jednak Włochy. Wspomniana już wcześniej Nowa Zelandia awansowała na 3. pozycję. Podsumowując, w porównaniu z oryginalnym badaniem Esping-Andersena zmiany są znaczne. Na podstawie wskaźnika dekomodifikacji do modelu socjaldemokratycznego możemy zaklasyfikować: Belgię, Norwegię, Nową Zelandię, Irlandię, Holandię i Szwecję. Do modelu konserwatywnego: Danię, Francję, Austrię, Szwajcarię, Finlandię, Niemcy. Do modelu liberalnego: Japonię, Australię, Wielką Brytanię, Włochy, Kanadę i Stany Zjednoczone. Warto także zwrócić uwagę na to, że w tym zestawieniu Niemcy są na granicy zaklasyfikowania w modelu liberalnym, a Włochy reprezentują właśnie ten model państwa opiekuńczego.

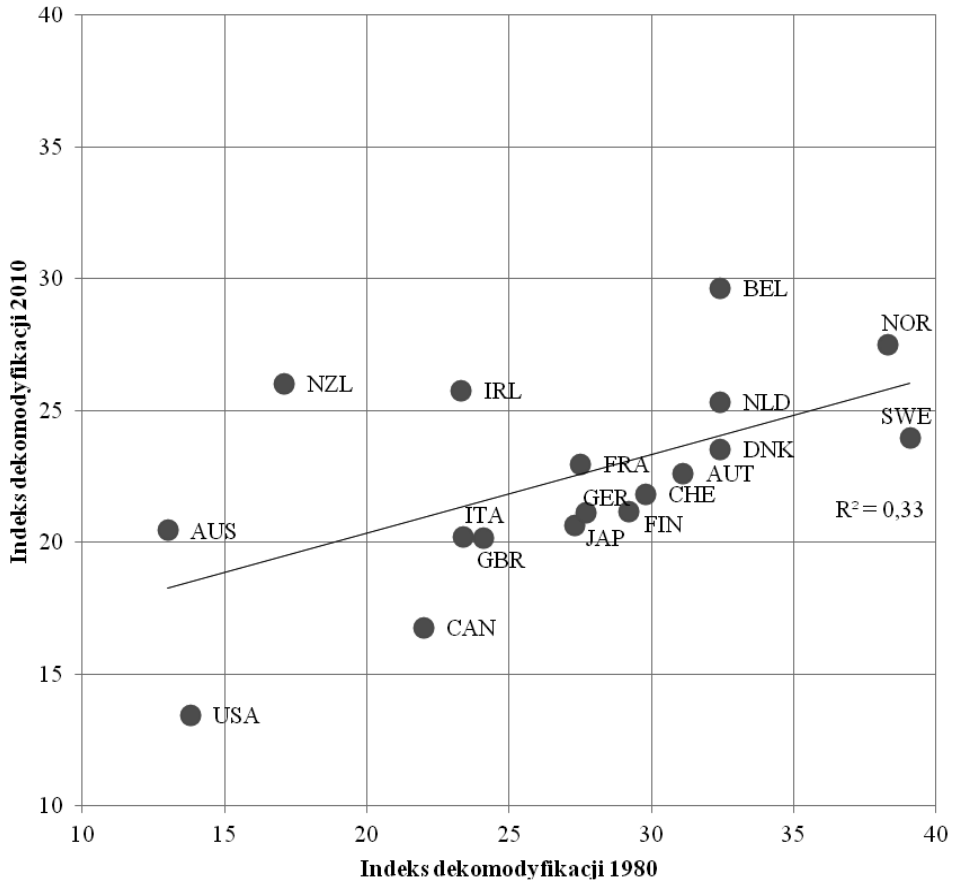
Na podstawie podanych wyliczeń, dotyczących oczywiście tylko wybranych elementów *welfare state*, stwierdzić można, że „trzy światy” polityki społecznej to zupełnie inne grupy państw rozwiniętych, choć jak widać na poniższej ilustracji (wykres 1), zależność między wartościami wskaźników przez te lata bardzo się nie zmieniła. Współczynnik korelacji liniowej dla wartości z 1980 i 2010 r. wynosi 0,57 i jest to umiarkowanie silna zależność. Użyte do analizy dane były weryfikowane przez autora i wydają się odpowiadać faktycznym wartościom wskaźników udostępnianych przez instytucje publiczne krajów OECD.

Z jednej strony, jest możliwe, że w wyniku ogólnych tendencji rozwoju, a także kryzysu gospodarczego następuje konwergencja modeli polityki społecznej w ramach obszarów, które mierzy wskaźnik dekomodifikacji. Z drugiej, istnieje prawdopodobieństwo, że obecnie trzeba się odwołać do zupełnie innych wskaźników społecznych lub miar syntetycznych niż kiedyś. W takim przypadku trzeba by było szczegółowo przeanalizować jakościowe czynniki polityczne i kulturowe wpływające na klasyfikację do jednego z modeli ze względu na poziom dekomodifikacji. Mógł mieć na to wpływ kształt systemu wyborczego lub rodzaje koalicji rządzących przez określony czas, co opisywali m.in. Torben Iversen i David Soskice (2008).

Nie można powiedzieć, że wskaźnik dekomodifikacji jest nieaktualny, bo pokazuje, że część państw podjęła reformy, które przyniosły efekt w postaci mniejszego poziomu dekomodifikacji (wykres 1). Nadal najbardziej charakterystyczni przedstawiciele danego modelu mogą być do niego przypisani – USA do liberalnego, Szwecja do socjaldemokratycznego, a Niemcy do konserwatywnego. Pośrednio dowodzi to, że omawiany wskaźnik dobrze diagnozuje zmiany w czasie, czego nie oczekiwał nawet sam autor koncepcji dekomodifikacji. Dodajmy, że obniżenie miejsca Szwecji w rankingu wynika także z analiz Barbary Vis, Keesa van Kersbergena i Toma Hylandsa prowadzonych metodą zbiorów rozmytych (Vis i in. 2011).

Możliwe są różne wyjaśnienia zaobserwowanych zmian. Przede wszystkim, państwa, które były wcześniej mniej „szczodre”, teraz inwestują więcej w świadczenia społeczne, a te, które były kiedyś bardziej „rozzrutne” – ograniczają ich wysokość i dostępność. Według Paula Piersona (2001) reformy *welfare state* mają głównie charakter rekalkibra-

Wykres 1. Zależność między indeksem dekomodyfikacji w 1980 i 2010 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Esping-Andersen (1990).

cji polityki społecznej i częściowego powrotu do dekomodyfikacji jednostki. Rekomodyfikacja, według niego, to pewne działania w kierunku demontażu *welfare state*, które starają się chronić niektóre jednostki przed presją rynku, ale przy ograniczaniu zasięgu przedmiotowego i podmiotowego świadczeń społecznych przez zaostrenie kryteriów ich przyznawania, np. w wyniku podniesienia wieku emerytalnego (por. OECD 2013), jak również cięcia w ich poziomie, np. za pomocą zmiany systemu emerytalnego – z systemu zdefiniowanego świadczenia na system oparty na zasadzie zdefiniowanej składki, co zmniejsza presję fiskalną w systemie zabezpieczenia społecznego. Przez kalibrację Pierson (2001) rozumie reformy systemu polityki społecznej dzięki eliminacji nieskutecznych programów społecznych. Kalibracja to racjonalizacja i aktualizacja wydatków i jednocześnie tworzenie nowych programów dostosowanych do ujawniających się problemów społecznych. Według Piersona (2001) wprowadzenie możliwości wyboru prywatnego systemu

emerytalnego w Europie kontynentalnej to dobry przykład rekodyfikacji. Zmniejsza się w nim bowiem udział państwa w dzieleniu ryzyka związanego z dochodami osób starszych, bowiem w coraz większym stopniu ryzyko to przejmują instytucje rynkowe oraz jednostki i rodziny. Warto przypomnieć, że system emerytalny w 2010 r. okazał się najbardziej dekomodifikującym elementem opisywanego wskaźnika (tabela 3).

Możliwe też, że tak zbudowany wskaźnik, opierający się na bardzo klasycznym rozumieniu roli polityki społecznej (bez polityki rodzinnej, zdrowotnej, edukacyjnej), nie jest w stanie uchwycić różnic w modelach *welfare state*. Na podstawie wyników dla 2010 r. wskaźnik pokazuje, że państwa o – wydawałoby się – różnym ustroju społecznym mają podobny poziom zaspokajania potrzeb obywateli wynikających z ryzyk socjalnych. Dzisiaj, aby w pełni uchwycić różnice między modelami *welfare state*, należy odwołać się do wielu zmiennych kulturowych i ekonomicznych (por. Stegmueller i in. 2012), które wpłynęły na zmianę polityki rządów. Niewykluczone, że dałoby się stworzyć wskaźnik, który jest w stanie obiektywnie mierzyć wysiłek polityki społecznej lub dekomodifikację w ujęciu postmodernistycznym.

Analiza wskaźnika dekomodifikacji skłania do refleksji nad przyszłością *welfare state* i tego, w jaki sposób ono się zmienia. Nicholas Barr (2010, s. 21) uważa, że państwo opiekuńcze przetrwa także swoich krytyków, pomimo że presja cięcia kosztów powoduje wprowadzanie reform ograniczających redystrybucję publiczną. *Welfare state* będzie ewoluować, bowiem – według N. Barra i G. Esping-Andersena – nic nie implikuje tego, że musi ono być statyczne. Jego forma, podobnie jak w przeszłości⁷, dostosuje się do zmian zachodzących w świecie, w którym funkcjonuje. Zdaniem Barra (2010) zmniejszające się bezpieczeństwo zatrudnienia, m.in. przez rozpowszechnienie się elastycznych form zatrudnienia (World Bank 2006), wywołuje konsekwencje w zakresie ubezpieczenia na wypadek bezrobocia. Zmniejszająca się stabilność rodziny przyczynia się do wzrostu znaczenia indywidualnych emerytur, w przeciwieństwie do systemów powszechnych i repartycyjnych w przeszłości. Zmiany demograficzne będą pociągać za sobą nacisk na obniżenie wysokości świadczeń. Dodatkowo, według Barra (2010), zwiększający się międzynarodowy przepływ informacji oraz kapitału będzie sprzyjał naciskom na konwergencję państw opiekuńczych. Obok tych ogólnosiwiatowych tendencji, których nie sposób wyczerpująco opisać w tym artykule (i co także nie było jego celem), na kształt *welfare state* będą wpływały również ograniczenia specyficzne dla danego kraju. Wymogi polityczne, ekonomiczne i instrumentalne danej polityki są przewodnim tematem sporów politycznych w każdym kraju, a od wyników tych sporów zależą kierunki reform.

Według analityków Policy Network (Diamond, Lodge 2013), od początku lat 90. między różnymi partiami socjaldemokratycznymi w Europie istniało porozumienie co do tego, że nordyckie państwo dobrobytu tworzy pożądaną równowagę między rynkiem a usługowym i inwestującym państwem opiekuńczym. Zgodnie z tym podejściem *welfare*

---

⁷ Opis reform w państwach rozwiniętych w części jakościowej analizy *welfare state* – zob. Esping-Andersen (2010b). Syntetyczny opis reform podjętych w krajach OECD w obszarze polityki społecznej – zob. m.in. World Bank (2006).

state powinno się koncentrować nie na „starych” ryzykach socjalnych (bezrobocie, starość), ale na „nowych” – dotyczących rozpadających się związków, polityki prorodzinnej, wczesnej opieki nad dziećmi, by wyrównać szanse rozwojowe. Jak zauważają Patrick Diamond i Guy Lodge (2013), to przejście do nowych ryzyk społecznych może prowadzić do przedefiniowania programów politycznych partii socjaldemokratycznych. Odejście od starych ryzyk socjalnych, jako istotnych kwestii politycznych, sprawia, że dekomodyfikacja w przyszłości będzie musiała być mierzona w inny sposób niż w przypadku propozycji Esping-Andersena.

Podsumowanie

Celem tego artykułu jest zaprezentowanie, jak zmieniły się kategoryzacje państw opiekuńczych tylko i wyłącznie na podstawie wskaźnika dekomodyfikacji Esping-Andersena. Nie było jego celem powtórzenie badań duńskiego uczonego, gdyż w dużej mierze jakościowy charakter wniosku autora „Trzech światów...” skazywałby to zadanie z góry na porażkę. Teoria trzech modeli *welfare state* z 1990 r. nie zestarzała się, ponieważ była oparta na triangulacji doświadczeń kulturowych, badań jakościowych i ilościowych. Na podstawie wyliczeń wskaźnika dekomodyfikacji dla 2010 r. widać natomiast, że – analizowane ilościowo – państwo opiekuńcze zmieniło się. Powtórzona analiza wskaźnika dekomodyfikacji pokazuje, że zmieniła się relatywna pozycja 18 krajów przebadanych przez Esping-Andersena i nastąpiła konwergencja większości państw do modelu konserwatywnego przez zmniejszenie się średniej wartości dekomodyfikacji dla całej grupy państw.

Po przeszło 20 latach od opublikowania pracy Esping-Andersena widać, że triangulacja oparta na różnicach politycznych i kulturowych wymaga nowej analizy, ponieważ tylko i wyłącznie na podstawie analizy ilościowej do modelu socjaldemokratycznego zaklasyfikowało się państwo o pochodzeniu anglosaskim⁸. Można postawić hipotezę, że *welfare states* uległy przeobrażeniu i nie są tak spójne kulturowo i politycznie jak dawniej. Nowa Zelandia, kiedyś realizująca skrajnie liberalną politykę społeczną, obecnie – sklasyfikowana jako socjaldemokratyczna – znajduje się na czele rankingu dekomodyfikacji. Podobnie Szwecja, przez lata uchodząca za przykład sprawnie działającego modelu socjaldemokratycznego, straciła swoje pierwsze miejsce na rzecz Belgii. Inne państwa, takie jak Holandia czy Irlandia, także awansowały w rankingu opartym na tym wskaźniku.

Państwo dobrobytu będzie zmieniało się dalej w wyniku procesów ekonomicznych, politycznych i demograficznych. Jak zauważa Mirosław Księżopolski (2009, s. 34): „kryzys gospodarczy prawdopodobnie jeszcze wzmocni tendencje do ograniczenia roli państwa i równoległego zwiększania odpowiedzialności jednostki za swój własny dobrobyt i bezpieczeństwo socjalne [...] zmniejszy się bowiem z pewnością wielkość środków, które mogą zostać przeznaczone na cele socjalne”. Można prognozować na tej podstawie, że spadek poziomu ochrony w ramach różnych rodzajów ubezpieczeń społecznych i obniżenie jakości albo dostępności usług społecznych sprawi, że dużo osób będzie poszukiwać indywi-

⁸ Więcej o pochodzeniu kulturowym różnych państw opiekuńczych por. P. Manow (2004).

dualnych sposobów zaspokajania swych potrzeb i może zacząć korzystać z komercyjnych ubezpieczeń i usług w tym zakresie. Najpewniej jednak, będzie to związane z ewentualnym obniżeniem dochodów klasy średniej, ale zakup usług na rynku może okazać się łatwiejszy i szybszy niż wywieranie nacisku politycznego. Według Księżopolskiego (2009) doprowadzi to do obniżenia poparcia wyborców dla programów politycznych o charakterze uniwersalnym. Preferowane będą działania o charakterze opiekuńczym ukierunkowane na tych, którzy nie są w stanie poradzić sobie sami. *Welfare state* znajdzie się między rynkiem a państwem, które będzie gwarantowało minimalny zakres usług społecznych. Interesującym faktem jest to, że następuje konwergencja w kierunku małej dekomodifikacji i większej nierówności, ponieważ wskaźnik Giniego rośnie w Szwecji i spada tam, gdzie był wcześniej wysoki – por. OECD (2011).

Dalsze analizy powinny się koncentrować na badaniu związku polityki europejskiej ze zmianami modeli państwa opiekuńczego. Koordynacja na poziomie unijnym mogła potencjalnie wpłynąć na modele polityki społecznej w państwach członkowskich i na dekomodifikację w nich zachodzącą.

Tautologicznym, ale słusznym wnioskiem wynikającym z ponownego obliczenia wskaźnika dekomodifikacji Esping-Adersena jest także to, że metoda liczenia na podstawie odchylenia standardowego i rangowania stanowi dosyć prostą analizę statystyczną. Przy większym zbiorze danych udałooby się stworzyć bardziej skomplikowaną miarę, która mogłaby mówić o dekomodifikacji znacznie więcej. Stąd też, jak pokazują przykłady z literatury, później wykorzystywano analizę skupień czy inne metody statystyczne w rozwiązywaniu tego problemu. Niemniej jednak, prosty wskaźnik, który dotyczy dochodów przeciętnego obywatela w różnych sytuacjach życiowych, takich jak choroba, utrata pracy i starość, jest nadal według autora przekonujący analitycznie.

Rozwiązaniem problemów z ilościowym mierzaniem *welfare state* mogłoby być odejście od opisu instytucjonalnej polityki społecznej. Na przykład Andreas Kammer, Judith Niehues i Andreas Peichl (2012), zamiast używać danych makroekonomicznych, skupili się na danych mikrospołecznych pokazujących rozkład dochodów wśród gospodarstw domowych przy użyciu hierarchicznej analizy skupień. Udało im się ustalić, że modele społeczne można także wyróżniać ze względu na typy polityki fiskalnej i poziom redystrybucji w gospodarstwach domowych. Możliwe, że jest to kierunek analiz, w którym należy podążać, zważywszy na dostępność informacji o gospodarstwach domowych w państwach OECD.

Skoro dekomodifikacja nie jest sensem *welfare state* (jest tylko jego elementem), to otwarte pozostaje pytanie, w jaki sposób można zmierzyć działanie *welfare state*? Czy tak jak Esping-Andersen jesteśmy skazani na użycie triangulacji metod ilościowych i jakościowych, czy też da się opracować uniwersalną miarę *welfare state*, która będzie równorzędna z podejściem Esping-Andersena? Próby takie już były podejmowane, ale żadna z proponowanych miar nie ma uniwersalnego zastosowania. Politycy społeczni zamiast tego częściej sięgają po wskaźniki wynikowe (np. HDI, wskaźnik Giniego etc.), które mówią o efektach polityki społecznej, a nie bezpośrednio o tym, jakie jest badane państwo opiekuńcze. Mam nadzieję, że ten artykuł wzmocni debatę o tym, w jaki sposób mierzyć

dekomodifikację w ramach modeli polityki społecznej, ale także zwiększy zainteresowanie tworzeniem nowych miar, które mogą lepiej opisywać instytucje i charakter polityki społecznej państw.

Ten artykuł skupia się tylko na jednym z elementów ilościowej analizy Esping-Andersena; drugiemu w kolejności elementowi, którym jest stratyfikacja społeczna, poświęcono w literaturze mniej uwagi niż dekomodifikacji. Możliwe, że temu problemowi – bezpośrednio związanemu z nierównościami społecznymi – warto poświęcić więcej miejsca w następnych analizach. Ponadto, w dalszych pracach należy rozważyć przeprowadzenie obliczeń dla pełnego zbioru państw należących obecnie do OECD (w tym Polski).

Instytucje państwa opiekuńczego są oparte na solidnych podstawach, także teoretycznych. Z tego powodu dekomodifikacja nadal będzie istotnym tematem badań – z pewnością pozostanie nim w następnych latach, gdy wartości wskaźnika będą weryfikowane po raz kolejny.

Bibliografia

- Adema W., Ladaique M. (2005), *How Expensive is the Welfare State? Gross and Net Indicators in the OECD Social Expenditure Database*, Paris, OECD Social, Employment and Migration Working Papers.
- Amenta E., Collier D. (1986), *What We Know about the Development of Social Policy. Comparative and Historical Research in Comparative and Historical Perspective*, w: J. Mahoney, D. Rueschemeyer (red.), *Comparative Historical Analysis in the Social Sciences*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Bambra C. (2006), *Decommodification and the worlds of welfare revisited*, „Journal of European Social Policy”, vol. 16, nr 1.
- Barr N. (2010), *Państwo dobrobytu jako skarbonka. Informacja, ryzyko, niepewność a rola państwa*, tłum. B. Więckowska, Warszawa, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP w Warszawie, Dom Wydawniczy Elipsa.
- Bednarski M., Szatur-Jaworska B. (red.) (1999), *Wskaźniki społeczne jako narzędzia pomiaru skuteczności i efektywności polityki społecznej*, Warszawa, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych.
- Castles F. (1996), *Needs-based Strategies of Social Protection in Australia and New Zealand*, w: G. Esping-Andersen (red.), *Welfare States in Transition*, London, Sage.
- Castles F. (2008), *What Welfare States Do: A Disaggregated Expenditure Approach*, „Journal of Social Policy”, vol. 38, nr 1.
- Clasen J. (2005), *Reforming European Welfare States: Germany and the United Kingdom Compared*, Oxford–New York, Oxford University Press.
- Danforth B. (2014), *Worlds of welfare in time: A historical reassessment of the three-world typology*, „Journal of European Social Policy”, vol. 24, nr 2.
- Diamond P., Lodge G. (2013), *European Welfare States after the Crisis. Changing public attitudes*, London, Policy Network, <http://www.policy-network.net/publications/4320/European-Welfare-States-after-the-Crisis> [dostęp: 8.12.2013].

- Ebbinghaus B. (2012), *Comparing Welfare State Regimes: Are Typologies an Ideal or Realistic Strategy?*, Edinburgh, ESPAnet Conference, http://www.espanet2012.info/_data/assets/pdf_file/0005/89033/Ebbinghaus_-_Stream_2.pdf [dostęp: 8.12.2013].
- Esping-Andersen G. (2010a), *Spoleczne podstawy gospodarki postindustrialnej*, tłum. R. Wloch, Warszawa, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP w Warszawie, Dom Wydawniczy Elipsa.
- Esping-Andersen G. (2010b), *Trzy światy kapitalistycznego państwa dobrobytu*, tłum. K.W. Frieske, Warszawa, Difin.
- Hudson J., Kühner S. (2012), *Analyzing the Productive and Protective Dimensions of Welfare: Looking Beyond the OECD*, „Social Policy & Administration”, vol. 46, nr 1, <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1467-9515.2011.00813.x> [dostęp: 8.12.2013].
- Iversen T., Soskice D. (2008), *Electoral Institutions and the Politics of Coalitions: Why Some Democracies Redistribute More than Others*, „SSRN Electronic Journal”, <http://papers.ssrn.com/abstract=1159452> [dostęp: 20.02.2014].
- Jorens Y. (2005), *Zmiana polityki społecznej w Unii Europejskiej*, „Polityka Społeczna”, nr 3 (372).
- Kammer A., Niehues J., Peichl A. (2012), *Welfare regimes and welfare state outcomes in Europe*, „Journal of European Social Policy”, vol. 22, nr 5.
- Książopolski M. (1999), *Modele polityki społecznej*, Warszawa, Instytut Pracy i Spraw Socjalnych.
- Książopolski M. (2009), *Kryzys gospodarczy końca pierwszej dekady XXI wieku – szanse i zagrożenia dla polityki społecznej*, w: M. Książopolski, B. Rysz-Kowalczyk, C. Żóładowski (red.), *Polityka społeczna w kryzysie*, Warszawa, Instytut Polityki Społecznej UW.
- Leibfried S. (1992), *Towards a European Welfare State: On Integrating Poverty Regimes in the European Community*, w: Z. Ferge, J.E. Kolberg (red.), *Social Policy in a Changing Europe*, Frankfurt, Campus Verlag.
- Manow P. (2004), *„The Good, the Bad, and the Ugly” – Esping-Andersen’s Regime Typology and the Religious Roots of the Western Welfare State*, Cologne, Max Planck Institute for the Study of Societies, <http://www.mpifg.de/pu/workpap/wp04-3/wp04-3.html> [dostęp: 8.12.2013].
- Menahem G. (2007), *The Decommodified Security Ratio: A tool for assessing European social protection system*, „International Social Security Review”, vol. 60, nr 4.
- O’Brien M. (2007), *Poverty, Policy and the State: Social Security Reform in New Zealand: The Changing Face of Social Security*, Bristol, Policy Press.
- OECD (2011), *Divided We Stand: Why Inequality Keeps Rising*, Paris, OECD.
- OECD (2013), *Pensions at a Glance*, Paris, OECD.
- Offe C. (1984), *Contradictions of the Welfare State*, London, Hutchinson.
- Orczyk J. (2012), *Ekonomia społeczna a polityka społeczna*, w: M. Frączek, S. Mazur, J. Hausner (red.), *Wokół ekonomii społecznej*, Kraków, Małopolska Szkoła Administracji Publicznej, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.
- Pieliński B. (2006), *Problemy z kategoryzacją polityki społecznej – przypadek Azji Wschodniej*, „Wiadomości Społeczne”, nr 1.

- Pieliński B. (2010), *Państwo, rynek i organizacja trzeciego sektora w społeczeństwie postindustrialnym*, Warszawa, Collegium Civitas.
- Pierson P. (2001), *The New Politics of the Welfare State*, Oxford, UK – New York, Oxford University Press.
- Polanyi K. (1944), *The Great Transformation*, New York, Rinehart.
- Powell M., Barrientos A. (2011), *An audit of the welfare modelling business*, „Social Policy and Administration”, vol. 45, nr 1.
- Ragin Ch. (1981), *Comparative Sociology and the Comparative Method*, „International Journal of Comparative Sociology”, vol. XXII, nr 1–2.
- Ragin Ch. (1989), *The Comparative Method: Moving Beyond Qualitative and Quantitative Strategies*, Los Angeles, University of California Press.
- Rysz-Kowalczyk B. (red.) (2001), *Leksykon polityki społecznej*, Warszawa, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR.
- Sainsbury D. (1991), *Analysing Welfare State Variations: The Merits and Limitations of Models Based on the Residual-Institutional Distinction*, „Scandinavian Political Studies”, vol. 14, nr 1.
- Scruggs L.A. (2007), *Welfare state generosity across space and time*, w: J. Clasen, N.A. Siegel (red.), *Investigating Welfare State Change. The ‘Dependent Variable Problem’ in Comparative Analysis*, Cheltenham, UK – Northampton, MA, Edward Elgar Publishing.
- Scruggs L.A., Allan J.P. (2006), *Welfare-state decommodification in 18 OECD countries: a replication and revision*, „Journal of European Social Policy”, <http://esp.sagepub.com/content/16/1/55.short> [dostęp: 8.12.2013].
- Scruggs L.A., Allan J.P. (2008), *Social Stratification and Welfare Regimes for the Twenty-first Century: Revisiting The Three Worlds of Welfare Capitalism*, „World Politics”, vol. 60, nr 4, http://muse.jhu.edu/content/crossref/journals/world_politics/v060/60.4.scruggs.html [dostęp: 8.12.2013].
- Stegmueller D. i in. (2012), *Support for Redistribution in Western Europe: Assessing the role of religion*, „European Sociological Review”, vol. 28, nr 4.
- Szarfenberg R. (2008), *Marginalizacja i wykluczenie społeczne*, Instytut Polityki Społecznej UW, <http://rszarf.ips.uw.edu.pl/wykluczenie/> [dostęp: 8.12.2013].
- Szarfenberg R. (2009a), *Modele polityki społecznej w teorii i praktyce*, Instytut Polityki Społecznej UW, http://rszarf.ips.uw.edu.pl/pdf/modele_ps.pdf [dostęp: 8.12.2013].
- Szarfenberg R. (2009b), *Reformy welfare state w świetle ilościowych badań porównawczych*, Instytut Polityki Społecznej UW, http://rszarf.ips.uw.edu.pl/pdf/reformy_ws.pdf [dostęp: 8.12.2013].
- Szarfenberg R. (2009c), *Pożegnanie państwa opiekuńczego*, Instytut Polityki Społecznej UW, http://rszarf.ips.uw.edu.pl/pdf/ws_pozegnanie.pdf [dostęp: 8.06.2014].
- Titmuss R.M. (1974), *Social Policy: An Introduction*, London, Allen and Unwin.
- Vis B., van Kersbergen K., Hylands T. (2011), *To What Extent Did the Financial Crisis Intensify the Pressure to Reform the Welfare State?*, „Social Policy & Administration”, vol. 45, nr 4, <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1467-9515.2011.00778.x> [dostęp: 8.12.2013].

- Wilensky H.L. (1975), *The Welfare State and Equality. Structural and Ideological Roots of Public Expenditures*, Berkeley, University of California Press.
- World Bank (2006), *Social Safety Nets in OECD Countries*, Social Safety Nets Primer Notes, nr 25, Washington D.C., World Bank Institute.

Summary

The purpose of this article is to describe the research method used by Gøsta Esping-Andersen to create the three models of a welfare state, i.e., the decommodification index, as well as to show how the classification of countries within the framework of these models has changed during the last 30 years. Esping-Andersen supported his theory of three social regimes by decommodification index, however, he did not identify the results directly with belonging to a particular model. The index serves only as a tool, not a basis for building theories. By this concept, he believed that the higher and more widely distributed social security benefits are, the higher is the level of decommodification of the inhabitants of the country. The paper describes empirical (databases comparable in longer time periods), theoretical and methodological limitations of the index – method of calculating the rate of decommodification by the standard deviation and also a possible supplementation of the index by family policy measures. The result of this study is a new classification of 18 countries, originally studied by Esping-Andersen, and an analysis of why and how some of them have changed their position in the ranking. Change in the classification may be confirmed by the reforms undertaken in some countries over the years. The decommodification index in the original terms, despite its simplicity, is still useful to analyse the three models of social policy. However, a modification in terms of changes to definitions of decommodification and – important from the perspective of welfare state – social services, may be considered.

Key words: index, decommodification, Esping-Andersen, welfare state model

Cytowanie

Arak Piotr (2014), *Wskaźnik dekomodyfikacji w 1980 i 2010 r.*, „Problemy Polityki Społecznej. Studia i Dyskusje” nr 2(25)2014, s. 125–146. Dostępny w Internecie: www.problempolitykispolecznej.pl [dostęp: dzień, miesiąc, rok]